

ТАЛИМОНЧИК

Андрій Борисович
tab321@online.ua

УДК 340.116

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

студент, Київський
національний
університет імені Тараса
Шевченка

BASIC APPROACHES TO UNDERSTANDING THE CONCEPT OF THE LEGAL SYSTEM

TALYMONCHYK Andrii Borysovyich – student, Kyiv National University after Taras Shevchenko

У статті проаналізовано методологію дослідження правової системи. Розкрито основні підходи до розуміння поняття правової системи як автономної, цілісної, взаємоузгодженої сукупності правових явищ, метою якої є осягнення суспільних ідеалів-цінностей справедливості, рівності, свободи та гуманізму та досягнення кінцевого результату свого функціонування, а зокрема, стану правопорядку. Підтримано позицію видатних науковців, відповідно до якої правова система розглядається з позиції тих функцій, які вона виконує, а зокрема, своєї основної функції – правового регулювання.

* * *

В статье проанализировано методологию исследования правовой системы. Раскрыты основные подходы к пониманию понятия правовой системы как автономной, целостной взаимосогласованной совокупности правовых явлений, целью которой является постижение общественных идеалов-ценностей справедливости, равенства, свободы и гуманизма и достижения конечного результата своего функционирования, а в частности состояния правопорядка. Поддержана позиция выдающихся ученых, согласно которой правовая система рассматривается с позиции тех функций, которые она выполняет, а в частности, своей основной функции – правового регулирования.

* * *

Introduction. The article analyzes the methodology of the legal system research. The basic approaches to understanding the concept of the legal system as an autonomous, coherent and coherent set of legal phenomena, aiming to comprehend social ideals-values of justice, equality, freedom and humanism and to achieve the end result of its functioning, in particular, the state of law and order. The position of eminent scientists is supported according to which the legal system is considered from the point of view of the functions it performs, and in particular its main function - legal regulation.

The legal system is a fundamental category of the theory of law and the state and law in general. Thus, according to some researchers, it includes all legal phenomena, in particular: the system of law and law, justice and legal culture, law and order, etc. In view of this, the legal system has been and is the object of much basic research.

The purpose of the paper is to reveal the main approaches to understanding the concept of legal system.

Results. An active study of the legal system as a phenomenon began in the 80s of the last century. Since then, several approaches to understanding the legal system have emerged in domestic jurisprudence. Proponents of the first approach include in the concept of the legal system is not an exhaustive list of elements. This position is based on understanding the legal system as a complex of all legal phenomena of a particular society. Representatives of the second approach provide a comprehensive list of elements of the legal system. However, for the most part, such scientists do not specify the criteria for selecting such elements. Today's understanding of the legal system must be free from unnecessary elements that are alien to the legal system. In this case, it is a so-called "legal" or "legal" add-on. It was this alien element that artificially burdened the construction of the legal system as a phenomenon in the Soviet period. However, this element is still included in the legal system in modern scientific literature.

Conclusion. The legal system is an autonomous, coherent, coherent set of legal phenomena, the purpose of which is to comprehend the social ideals-values of justice, equality, freedom and humanism and to achieve the end result of its functioning, and in particular the state of law and order.

Ключові слова: правова система, юридична надбудова, законність, правопорядок, правотворчість

Ключевые слова: правовая система, юридическая надстройка, законность, правопорядок, правотворчество

Keywords: legal system, legal superstructure, legality, law and order, lawmaking

ВСТУП

Правова система є надзвичайно складним та комплексним явищем. Саме ця обставина є причиною значної кількості підходів до розуміння її поняття і суті. На теперішній час видано велику кількість як наукових, так і навчальних праць у яких пропонуються різні варіанти визначення правової системи. Водночас вони досить часто суттєво відрізняють не лише в окремих нюансах дефініції, а й у питанні складу елементів правової системи, способу її функціонування тощо. Крім того, у західноєвропейській та англо-американській юридичній науці категорія «правова сис-

тема» також не має усталеного значення.

МЕТА статті – розкрити основні підходи до розуміння поняття правової системи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використано такі загальнонаукові та специфічні методи дослідження: аналіз і синтез, індукція, узагальнення, порівняльний метод, діалектичний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

«Правову систему» як окрему наукову категорію активно почали досліджувати у 80-ті рр. ХХ ст.

У результаті сформульовано основні підходи до розуміння правової системи в межах радянської юридичної науки. Окремі з цих поглядів визначають суть розуміння цього явища і сьогодні. Так, на думку В.К. Бабаєва, необхідно розрізняти поняття «правова система» і «юридична надбудова». Остання, як вважає вчений, містить у собі правові погляди, правові норми, правові відносини і правові установи. Вчений звертає увагу на те, що юридична надбудова – це складова частина правової системи [1, с. 85].

Серед інших підходів до розуміння правової системи можна віднести її розуміння відомим вченим А.Х. Саїдовим [2, ст. 117]. Він відзначав, що правова система – це складне соціальне явище, багатогранність якого можна визначити тільки за допомогою комплексу наукових категорій. Для розуміння правової системи ключовими, на думку вченого, є такі категорії, як: «праворозуміння», «правотворчість», «правозастосування». Вивчення правової системи, на думку А.Х. Саїдова, повинно починатися з дослідження системи поглядів, ідей, уявлень, теорій, тобто праворозуміння в конкретний історичний період, містити в собі аналіз нормативної основи, систему здійснення права.

На думку М.І. Матузова, правова система – складне збірне поняття, що відбиває сукупність правових явищ, що існують у суспільстві [3, ст. 8-34].

Узагальнюючи розуміння категорії «правова система» в юридичній науці В.Д. Попков звертає увагу на те, що більшість правознавців, розглядаючи правову систему, розуміють її як сукупність трьох груп правових явищ: по-перше, це юридичні норми, принципи, інститути (нормативна сторона); по-друге, сукупність правових установ (організаційна сторона); по-третє, сукупність правових поглядів, уявлень, ідей, властивих даному суспільству, правова культура [4, ст. 27].

Досить цікавими є підходи до розуміння «правової системи» у вітчизняній юридичній науці.

Так, В.О. Котюк розуміє правову систему як поняття, яке включає в себе всі правові явища, а зокрема: систему права і законодавства, правовідносини, правосвідомість і правову культуру, законність і правопорядок тощо [5, ст. 54]. Водночас досить цікавою к контексті цього підходу є думка Б.В. Малишева, який звертає увагу на те, що правова система не може розглядатися в якості сукупності всіх без винятку правових явищ хоча б з тієї причини, що за таких умов ставиться під сумнів її основна системна властивість. Будь-яка система висуває досить чіткі вимоги до характеристик своїх частин, оскільки входження до її складу абсолютно всіх явищ певного роду призведе до припинення її функціонування або до втрати нею самостійного значення. У цьому підрозділі запропоновано чіткі критерії, згідно з якими можна визначити, чи входить певне правове явище до складу правової системи [6, ст. 97].

Цікавою є наукова позиція відносно розуміння правової системи А.М. Колодія. На думку вченого, надзвичайно важливо врахувати три великих блоки системних зв'язків, які здебільшого і визначають її модель [7, ст. 263-264].

По-перше, це зв'язки, що опосередковують вплив

інших соціальних систем на правову систему. Безперечно у цьому контексті мова йде про зв'язки правової системи з економікою, політикою, ідеологією, мораллю тощо.

По-друге, це зв'язки й взаємозалежності всередині самої правової системи. Це насамперед міжгалузеві зв'язки, взаємодія правових інститутів, форм права, норм права і правових відносин, юридичної діяльності та відповідальності, правотворчості та правозастосування тощо.

По-третє, зв'язки, що викликаються зворотним впливом правової системи на інші соціальні системи.

Безперечно цікавим є підхід до розуміння правової системи запропонований Б.В. Малишевим. На нашу думку, варто більш детально зупинитися на цьому підході. Вчений пропонує розуміти правову систему крізь призму тих функцій, які вона виконує [6, ст. 95-120].

Основними функціями правової системи є регулятивна й охоронна. Водночас взяті у своїй єдності та взаємодії, вони позначаються загальною категорією «правове регулювання». Загалом під регулюванням, з однієї сторони, розуміють надання суб'єкту можливості для здійснення певних вчинків, стимулювання його поведінки, а з іншої – примушення суб'єкта утримуватися від небажаних для суспільства вчинків, виправлення різними методами таких відхилень.

Змістом правового регулювання, на думку С.С. Алексєєва, є встановлення для учасників правовідносин певних стимулів або обмежень, а також встановлення для тих чи інших суб'єктів або об'єктів спеціальних правових режимів [1, ст. 184]. Водночас у будь-якому випадку правовий режим встановлює не правовий статус певного об'єкта, а характер і обсяг прав та обов'язків суб'єктів стосовно цього об'єкта.

Цікаво є думка вченого про те, що функція є властивістю об'єкта, який змінюється [6, ст. 96]. Змінюючи себе, об'єкт змінює й інші пов'язані з ним явища, а піддаючи їх зміні (дії, впливу), він тим самим піддається впливу з їх боку [8, ст. 337]. Водночас зворотний вплив на функцію правової системи з боку явищ, які є предметом правового регулювання, а зокрема, суспільних відносин, держави, людей та їх колективів, може мати як опосередкований, так і прямиий характер. В останньому випадку мова йде про діяльність правотворчих або правозастосовних органів держави.

Крім того, з «суб'єктно-управлінського» ракурсу, правова система є засобом для управління суспільством з боку уповноваженого цим суспільством спеціального суб'єкта, а зокрема, держави.

Водночас одним із найбільш розповсюджених підходів до розуміння правової системи є розкриття її суті і поняття крізь призму тих компонентів або елементів, із яких вона складається.

Для того щоб чітко визначити перелік складових правової системи, слід провести загальну класифікацію всіх правових явищ. Водночас явище можна вважати правовим у випадку, якщо воно перебуває в істотних для його існування відносинах з об'єктивним правом, яке має найвищий статус серед інших складових правової системи. Таким чином, до елементів правової системи належать лише ті правові явища, які «так чи інакше стосуються позитивного

права» [9, ст. 29].

Проте правова система не може і не повинна охоплювати всі без винятку правові явища. Інакше вона втратить ознаку системності та перетвориться на конгломерат або сумативну множину. Схожу позицію висловлює А. Колодій, на думку якого до правової системи слід відносити тільки ті елементи, які забезпечують ефективне створення, реалізацію й охорону права [7, ст. 262].

ВИСНОВКИ

Попри значну кількість визначень «правової системи», які існують на сьогоднішній час в юридичній літературі, неможна погодитися з тими з них, в яких правова система розглядається в якості сукупності всіх без винятку правових явищ. Це пов'язано з тим, що, виходячи із такого розуміння, ставиться під сумнів її основна системна властивість. Ми підтримуємо ту наукову позицію, відповідно до якої правова система розглядається з позиції тих функцій, які вона виконує, а зокрема, своєї основної функції – правового регулювання.

Правова система – це автономна, цілісна взаємоузгоджена сукупність правових явищ, метою якої є досягнення суспільних ідеалів-цінностей справедливості, рівності, свободи та гуманізму та досягнення кінцевого результату свого функціонування, а зокрема, стану правопорядку.

Список використаних джерел

1. Бабаев В.К. *Правовая система общества. Общая теория права*. Нижний Новгород, 1993. С. 85.
2. Саидов А.Х. *Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности)*. Москва, 2000. С. 117.

3. Матузов Н.И. *Правовая система и личность*. Саратов, 1987. С. 8-34.

4. Попков В.Д. *Правовые системы современности. Теория государства и права*. Москва, 2007. Т. 2. С. 27

5. Котюк В.О. *Теория права: курс лекцій*. Київ: Вентури, 1996. С. 54

6. Малишев Б.В. *Правова система (теологічний вимір) : монографія*. Київ : ВД «Дакор», 2012. 364 с.

7. Колодій А.М. *Конституція і розвиток принципів права України: Дис.... докт. юрид. наук*. Київ, 1998. С. 262.

8. Сагатовский В.Н. *Основы систематизации всеобщих категорий*. Харьков, 1983. С. 337.

9. Ткаченко В.Д. *Порівняльне правознавство*. Харків, 2003. С. 29.

References

1. Babayev V.K. *Legal system of society. General theory of law*. Nizhny Novgorod, 1993. P. 85. (in Russian)

2. Saidov A.Kh. *Comparative jurisprudence (the main legal systems of our time)*. Moscow, 2000. P. 117. (in Russian)

3. Matuzov N.I. *Legal system and personality*. Saratov, 1987. pp. 8-34. (in Russian)

4. Popkov V.D. *Legal systems of modernity. Theory of state and law*. Moscow, 2007. V. 2. P. 27. (in Russian)

5. Kotiuk V.O. *Theory of Law: A Lecture Course*. Kyiv: Venturi, 1996. P. 54. (in Ukrainian)

6. Malyshev B.V. *Legal system (theological dimension): monograph*. Kyiv: VD Dakor, 2012. 364 p. (in Ukrainian)

7. Kolodii A.M. *The Constitution and Development of the Principles of Law of Ukraine: dis ... doctor law sciences*. Kyiv, 1998. P. 262. (in Ukrainian)

8. Sagatovskiy V.N. *Fundamentals of systematization of general categories*. Kharkiv, 1983. P. 337. (in Russian)

9. Tkachenko V.D. *Comparative Law*. Kharkiv, 2003. P. 29. (in Ukrainian)